

звернення до теми голосування пов'язані, перш за все, з освоєнням математичного та політико-економічного підходів, а також поглибленням уже існуючих політико-компаративістських досліджень (не лише процедурного аспекту голосування – електоральних систем – але й сформованих унаслідок виборів електоральних просторів). Залучення кількісних методів і сучасного інструментарію західної політичної науки видається важливою складовою розвитку української політологічної школи, а численний електорально-статистичний матеріал вітчизняних кейсів останніх років дозволяє дослідникам теорії голосування фокусуватись саме на політологічному вимірі, відокремившись від політичної соціології та її емпіричної бази.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lewis-Beck M. Economic Voting: An Introduction / M. Lewis-Beck, M. Paldam // *Electoral Studies*. – №19, 2000. – P. 113-121.
2. Колодій А. М. Виборче законодавство: аналіз та перспективи розвитку / А. М. Колодій, В. Г. Князев // *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. – 1998. – № 2. – С. 156-173 с.
3. Фоміна С. В. Поняття та ознаки голосування як стадії виборчого процесу в зарубіжних країнах / С. В. Фоміна // *Зб. наук. праць ХНПУ імені Сковороди «Право»*. – №19, 2012. – С. 188-195
4. Бюттен А.-М. *Классическая Греция* / А.-М. Бюттен. – М: Вече, 2006. – 384 с.
5. Вольский В. И. Процедуры голосования в малых группах с древнейших времен и до начала XX века / В. И. Вольский. – М. Изд. дом ВШЭ, 2014 – 76 с.
6. Алескеров Ф. Т. Выборы. Голосование. Партии. / Ф. Т. Алескеров, П. Ортешук. – М.: Академия, 1995. – 211 с.
7. McLean I. Social Choice in Medieval Europe / I. McLean, H. Lorrey, J. Colomer // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jehps.net/juin2008/McLeanLorreyColomer.pdf>
8. Black D. On the rationale of group decision-making / D. Black // *The Journal of Political Economy*. – №5, 1948. – P. 23-34
9. Downs A. An Economic Theory of Democracy. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [ftp://ftp.icesi.edu.co/jpmilanese/Sistemas/Clase%202/Downs,%20Anthony_Introduction_and_The_Basic_logic_of_Voting.pdf](ftp://ftp.icesi.edu.co/jpmilanese/Sistemas/Clase%202/D%20owns,%20Anthony_Introduction_and_The_Basic_logic_of_Voting.pdf)
10. Lazarsfeld P. The People's Choice. How the Voter Makes Up his Mind in a Presidential Campaign / P. Lazarsfeld, B. Berelson, H. Gaudet – NY: Columbia University, 1968. – 178 p.
11. Campbell A. The American Voter / A. Campbell, P. Converse, W. Miller, D. Stokes. – University of Michigan. Survey Research Center, 1980. – 573 p.
12. Lipset S. Party systems and voter alignments: cross-national perspectives / Seymour M. Lipset, Stein Rokkan. – New York: Free Press, 1967. – 554 p.

УДК 329.052

Кашаба О.Ю.

Українська інженерно-педагогічна академія

ПОЛІТИЧНА ОПОЗИЦІЯ ЯК СУБ'ЄКТ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Політичні події останніх років в Україні свідчать про актуалізацію проблеми опозиції як складової політичного процесу. Підкреслюється, що у суспільному житті будь-якої демократичної країни відносини між політичними опонентами будуються по лінії влада-опозиція. Опозиція – об'єктивне явище суспільного життя. Функціонування опозиції є невід'ємним елементом політичної системи демократичної держави та основою розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: політична опозиція, політичний процес, політична система, влада, громадянське суспільство, держава, демократія, політична культура.

Кашаба О.Ю.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ОПОЗИЦИЯ КАК СУБЪЕКТ ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

Политические события последних лет в Украине актуализируют проблему оппозиции как составляющей политического процесса. Подчеркивается, что в общественной жизни любого демократического государства отношения между политическими оппонентами выстраиваются по линии власть – оппозиция. Оппозиция – объективное явление общественной жизни. Функционирование оппозиции является неотъемлемым элементом политической системы демократического государства и основой развития гражданского общества.

Ключевые слова: политическая оппозиция, политический процесс, политическая система, власть, гражданское общество, государство, демократия, политическая культура.

Kashaba O.

POLITICAL OPPOSITION AS AN ACTOR OF THE POLITICAL PROCESS

Political events in recent years in Ukraine indicate a problem which occurs with the opposition as a part of the political process. It is emphasized that in the public life of any democratic country, the relationships between political opponents are being built between the authorities and the opposition, that is, the opposition is an objective phenomenon of social life. The functioning of the opposition is an inherent element of the political system of any democratic state and the basis for the development of civil society.

Key words: political opposition, political process, political system, the government, civil society, the state, democracy, political culture.

Практичний досвід розвинених демократичних країн засвідчує, що публічність і конкурентність політичного середовища, транспарентність політичних процесів є одними з головних чинників формування ефективної політики. Важливим механізмом забезпечення альтернативності, багатоваріантності у прийнятті рішень органами влади, відкритості, раціональності цього процесу є інститут політичної опозиції. У ХХ столітті його існування визнається абсолютною більшістю дослідників як органічне явище та необхідна характеристика демократичної політичної системи. Проте виникнення та ефективне функціонування цього інституту потребує особливих умов і можливе лише в рамках тих режимів, за яких гарантуються і забезпечуються права громадян на вираження і відстоювання своїх інтересів, на протест у випадку їх порушення.

У будь-якому демократичному суспільстві з усталеними традиціями, стабільним правопорядком політична опозиція оцінюється як закономірне, природне явище, що сприяє нормальній життєдіяльності та розвитку суспільства незалежно від характеру його політичної системи, як умова вдосконалення механізму зворотного зв'язку між громадянами та органами політичної

влади. Це означає, що в суспільстві стимулюється різноманіття соціально-політичного життя, не забороняються утворення і діяльність різних політичних партій, рухів і громадських організацій. Завдяки такому різноманіттю політичних сил у суспільстві створюється необхідна система стримувань і противаг, досягається певний баланс між різними конкуруючими один з одним політичними інститутами, що сприяє соціальному прогресу в цілому.

Політичні події останніх років в Україні, які змінюють українське суспільство та його політичне життя, свідчать про актуалізацію проблеми опозиції як складової політичного процесу. Важливість аналізу поняття, змісту, типології, структури і функцій політичної опозиції викликана також необізнаністю більшості пересічних громадян, а іноді і деяких політичних діячів, які не мають чіткого розуміння цього політичного інституту, відповідно неспроможні будувати адекватні відносини з опозицією, які б дійсно сприяли демократизації суспільства. Тобто недостатність теоретичних розробок щодо політичної опозиції актуалізують дослідження цієї сфери політичних знань, а політична практика своєю чергою вимагає легітимізацію її діяльності в Україні.

Політична опозиція як невід'ємний компонент демократичного суспільства і

правової держави була і продовжує бути актуальним об'єктом дослідження для багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців. Основними працями у цій царині вважаються дослідження Р. Даля, Дж. Сарторі та Х. Лінце. Значну увагу цьому питанню приділяли також О. Кіршхаймер, Р. Макрідіс, Д. Елерз, Р. Паннет, К. Палескі.

Відсутність нормативно-правової бази та традицій діяльності політичної опозиції в нашій державі викликала значний інтерес до досліджень з цієї теми з боку вітчизняних учених. Сьогодні увага до проблем політичної опозиції набула особливої актуальності. Здебільшого цей інтерес детермінується сучасними подіями в політичному житті України, необхідністю інституціоналізації опозиції та процесом демократизації, широким діапазоном визначень поняття опозиції в політичній науці та практиці. До тих, хто вивчає зазначену тематику належать: Н. Вінничук, О. Дніпров, І. Жданов, І. Зарицька, В. Кіпіані, І. Когут, Р. Павленко, Н. Піскарьова, І. Поліщук, Т. Печериця, Ф. Рудич, С. Тихоміров, Д. Цимбал та інші. У своїх працях науковці порушують широке коло питань, до яких відносяться: проблема політичної опозиції в контексті трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні; взаємозв'язок опозиційної діяльності з виникненням та розв'язанням політичних конфліктів у суспільстві; передумови появи політичної опозиції в Україні, її соціальна база; характеристика різних типів, оцінка висунутих ними вимог; необхідність вибору базової моделі, дослідження опозиції тощо.

Аналіз наукових розвідок і публікацій свідчить про те, що окремі аспекти зазначеної проблеми достатньо активно вивчаються дослідниками, але вона досі невирішена і потребує подальшого вивчення.

Крім того, актуальність теми викликана й тим, що опозиція в Україні не має сталих традицій, відзначається неструктурованістю, ідейною та організаційною незрілістю.

Метою нашої розвідки є осмислення політичної опозиції, як інституту демократії та суб'єкта політичного процесу сучасного українського суспільства. Реалізація поставленої мети зумовлена необхідністю розв'язання таких завдань: проаналізувати еволюцію уявлень про політичну опозицію та її значення у суспільстві; визначити місце і роль опозиції у політичному процесі сучасної України.

Проблема опозиції завжди посідала вагомим місце в працях політичних мисли-

телів. Можемо виділити декілька основних етапів формування концепції опозиції:

1) філософсько-етичний етап – осмислення явища опозиційності та закладення передумов входження незгоди та протесту як політичної дії у життя суспільства (часи античності та середньовіччя);

2) раціональний етап – природно-правове обґрунтування спротиву владі (Новий час);

3) інституціоналізаційний етап політичної опозиції у демократичних державах (з середини XIX ст. до сьогодні) [1, с.19-20].

Однією з перших спроб теоретичного аналізу політичної опозиції є робота М.Дюверже «Політичні партії» (1951). Він вважав існування організованої опозиції характерною рисою демократичних політичних систем. Проте відлік сучасних досліджень феномена опозиції у західній політичній науці починається з 1957 р., коли була надрукована стаття О. Кіршхаймера «Послаблення опозиції у західних демократіях». Вона дала поштовх подальшим дослідженням з цієї проблематики. Причиною написання статті стало зниження рівня опозиційності у більшості західних демократій у середині XX ст [2].

За редакцією Р.Даля у 1966 р. вийшов збірник статей «Політична опозиція у західних демократіях». Саме у цих статтях здійснювалась теоретична розробка нових постулатів, які надалі розвивалися вченим у монографіях. Внесок Р.Даля у дослідження проблематики політичної опозиції є настільки ґрунтовним, що сьогодні аналіз феномена опозиції без вивчення його спадку не має сенсу. У 1965 р. Лондонська школа економічних і політичних наук почала видавати журнал «Уряд та опозиція». У 1966 р. вийшла робота Г. Іонеску та І. де Мадаріагі «Опозиція як політичний інститут». Сформувалася тенденція до збільшення кількості робіт, які займалися вивченням різноманітних аспектів політичної опозиції [1, с.18].

З останньої третини минулого століття вчені звернулися до дослідження опозиції в умовах політичних трансформацій, хоча й тут політична опозиція відіграла важливу, але не провідну роль.

Нову класифікацію типів політичної опозиції запропонували Х. Лінц та А. Степан. Надалі всі ґрунтовні дослідження опозиції відбуваються у сфері транзитології. Важливий внесок у її вивчення зробили Т. Карл, Г. Кітчельт, Д. Растроу, Ф. Шміттер. Слід відзначити ряд польських дослідників, які глибоко проаналізували та систематизували

науково-теоретичний і практичний досвід моделей опозиції західних демократій на основі методології Р. Даля, А. Лейпхарта, Дж. Сарторі та ін. Серед них Є. Звіжховські, В. Скридло, М. Ягельські, К. Войтович, З. Чешейко-Сохаскі, К. Палекі, П. Секула та ін.

Аналіз наукових досліджень дозволяє визначити зміст поняття. Опозицію розглядають у вузькому та широкому розумінні. У широкому розумінні вона означає протидію, боротьбу проти будь-якої панівної сили, а також ту групу або групи людей, які ведуть цю боротьбу. У цьому випадку опозицію сприймають як форму суспільного протесту. У вузькому – це політична партія, коаліція або рух, що є парламентською меншістю, але що може прийти до влади на наступних виборах. Таку політичну опозицію розглядаємо як політичний інститут.

Зв'язок опозиції як політичного інституту та опозиції як форми суспільного протесту має взаємозумовлений характер, якщо суспільство визнає право кожного громадянина на протест, забезпечує це право свободою слова, політичних дій тощо, то тоді виникає можливість для створення й певного інституту демократичної політичної системи – опозиції [3].

Причин існування політичної опозиції багато. Це й внутрішня суперечливість суспільства, і соціальне розшарування, що викликає соціальний диспаритет, і ігнорування принципу соціальної справедливості, і криза у відносинах між населенням та владою.

У політичній практиці й науці визначаються різні види й форми політичної опозиції, як однієї з форм суспільних відносин:

- за ставленням до системи влади виокремлюють системну опозицію (яка поділяє основні цінності, принципи та цілі існуючої політичної системи, але заперечує методи здійснення політики) та позасистемну (яка не згодна не лише з діями владних структур, а й з самими підвалинами суспільно-політичного ладу в країні);

- за характером вимог визначають радикальну опозицію (застосовує як парламентські, так і позапарламентські методи тиску та, як правило, відкидає будь-які компроміси з чинною владою), помірковану (застосовує переважно методи парламентського тиску, вдається до «політичного торгу» з принципових питань) та лояльну опозицію (готова підтримувати владу, може дійти згоди з нею і навіть піти на поступки);

- за характером дій виокремлюють конструктивну опозицію (дії опозиції спрямовані на поліпшення якості політичного управління, стимулювання влади до реформ) та деструктивну (її дії спрямовані на створення перешкод у діяльності владних структур);

- за місцем у спектрі політичних сил опозицію характеризують як ліву, праву, центристську;

- за місцем діяльності виокремлюють парламентську (це політичні сили, які представлені у парламенті, але не входять до складу уряду і не підтримують його. Традиційно парламентська опозиція формується і діє безпосередньо у вищому законодавчому органі державної влади. Вона повною мірою бере участь у реалізації парламентом його функцій. При цьому вона прагне добитися двох цілей: 1) перетворитися на парламентську більшість, 2) одержати контроль над виконавчою владою. Наявність парламентської опозиції не означає, що вона організована обов'язково у вигляді партій чи партії. Зокрема, суб'єктами парламентської опозиції можуть бути партія, блок партій, фракції або окремі члени парламенту) та непарламентську опозицію (має безліч типів, наприклад, її формами можуть бути: окремі громадяни, політичні партії, не представлені у парламенті, засоби масової інформації, групи інтересів та групи тиску, громадські й культурні організації, корпорації, профспілки тощо. Непарламентська опозиція виконує дві основні функції: 1) піддає сумніву та заперечує легітимність парламенту і його здатність здійснювати політичні зміни, 2) артикулює, поєднує спірні питання, проблеми, які були проігноровані, знехтувані парламентською опозицією та різними партіями) [4].

За своєю природою опозиція є носієм альтернативних шляхів розвитку суспільства. Ефективність діяльності політичної опозиції залежить від набору функцій. Система функцій, що притаманна опозиції як політичному інституту є досить розгалуженою. Ми можемо диференціювати функції політичної опозиції за сферою їхнього впровадження на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні організаційні функції опозиції включають формування організаційної структури інституту політичної опозиції (керівництво, функціонерів, групу підтримки), ротацію опозиційної верхівки, стиль опозиційного управління (авторитарний або демократичний). Ідеологічні функції сприяють створенню ідеалу суспільно-політич-

ного устрою, розробці програм діяльності та формування цілей політичної боротьби. Фінансова функція створює умови для ефективності політичної опозиції через формування джерел фінансування.

Зовнішні функції політичної опозиції можна поділити за сферами спрямованості:

- забезпечення інтеграції та консолідації суспільства, зняття громадянського невдоволення, мобілізації суспільства – соціальна функція;

- підтримка розвитку демократичної моделі політичної системи, політичної стабілізації, протиставлення одних політичних поглядів та ідей іншим, блокування прийняття політичних рішень, вплив на ефективність державних структур, критика урядових рішень – політична функція;

- перенесення соціально-економічних вимог у політичну систему, лобювання економічних інтересів – економічна функція;

- вирішення питань комунікації, інформування, адаптації – культурна функція.

Функції вирішення конфліктів, соціалізації, оціночна функція залишаються спільними для всіх сфер упровадження.

Функції опозиції у вищому законодавчому органі: участь у законотворенні; контроль; рекрутування нової політичної еліти. Обсяг їх виконання залежить від традицій політичної практики, проте для демократичних країн Заходу характерне звуження повноважень до виконання контрольної діяльності. Виконання функції контролю постає основним видом діяльності парламентської опозиції у країнах сучасної демократії. Форми та засоби контролю є дуже різноманітними: брати участь у роботі комітетів і спеціальних комісій, ставити усні та письмові запити, використовувати інтерпеляції та блокуване голосування, оголошувати вотум довіри (недовіри), накладати вето на законодавчі акти, оголошувати імпичмент [5].

Головними чинниками інституційналізації політичної опозиції є форма державного правління; партійна система; виборча система; структура вищого законодавчого органу; політична культура суспільства.

Інституціоналізована опозиція у державі з парламентарною формою правління діє в межах законодавчого органу, і основними її суб'єктами виступають політичні партії. В цьому випадку вектор влада–опозиція є чітко окресленим і проходить між двома основними політичними силами. Одна з них, програвши вибори, автоматично набуває статусу опозиції. У країнах із прези-

дентською та змішаною формами правління відбувається розподіл владної та опозиційної сили за кількома векторами: виконавча та законодавча гілки влади, проурядова партія та партія опозиції, фракційна більшість верхньої палати та фракційна більшість нижньої палати, і неможливо визначити єдине джерело опозиції. Такі чинники, як партійна та виборча системи, взаємопов'язані: тип виборчої системи (мажоритарної, пропорційної або змішаної) впливає на формування певної партійної системи (двопартійної або багатопартійної), що, в свою чергу, визначає розподіл між урядовою та опозиційною силою. За двопартійною системою статус опозиції отримує друга сила за результатами виборів. За багатопартійної системи опозицією стає політична партія або кілька партій, які не увійшли до правлячої коаліції. В межах вищого законодавчого органу такий розподіл відбувається між фракціями та палатами, якщо парламент двопалатний. Лояльна та демократична політична культура сприяє збереженню традицій, в тому числі тих, які належать до опозиційної діяльності.

Сучасна політична наука на підставі аналізу інституціоналізації опозиції та її впливу на законодавчий процес виокремлює чотири основні моделі політичної опозиції:

I. Вестмінстерська модель (поширена в Австралії, Великій Британії, Індії, Ірландії, Канаді, Новій Зеландії), за якої роль парламентської опозиції формалізована, але на практиці опозиція мало впливає на вироблення політичного курсу країни.

Сьогодні у Великобританії партія, яка має хоча б два місця у парламенті, отримує статус офіційної парламентської опозиції і державне фінансування для свого функціонування. Щороку у палаті громад виділяється мінімум 20 робочих днів, коли опозиційні фракції, а не правляча більшість, формують порядок денний, визначаючи коло питань для обговорення. У Великобританії також вперше було запроваджено інститут лідера опозиції як посадової особи. Лідером опозиції законодавчо визначений провідник групи членів нижньої палати, яка фактично репрезентує політичну партію, що є другою за кількістю місць у палаті.

Юридичне визнання опозиції у Великобританії передбачає формування опозиційного (тіньового) уряду (тіньового Кабінету Міністрів), який має доволі широке коло прав та повноважень. Уперше опозиційний тіньовий Кабінет Міністрів був сформований у 1937 р. в Англії, після прийняття «Акту

про міністрів Корони». У 1960 р. опозиційний Кабінет Міністрів був сформований Народною партією у ФРН, у 1981 р. – у Франції. В Іспанії опозиційний уряд був сформований Народною партією у квітні 2008 р., в Чехії – у 2006 р. Соціал-демократичною партією, в Італії – у 2008 р. Партією демократів. Діяльність опозиційного Кабінету Міністрів здійснюється паралельно із діяльністю офіційного уряду та спрямована на перспективу завоювання влади.

II. Французька модель, коли роль опозиції незначна і на практиці, й інституційно. Парламентська опозиція майже не впливає на політичні процеси. Коло її повноважень зводиться до забезпечення пропорційного представництва усіх парламентських фракцій у складі керівництва парламентом, забезпеченні ефективної діяльності тимчасових слідчих комісій з метою збору та надання Парламенту інформації про певні факти та події. Опозиція наділена правами надсилати усні та письмові запити членам уряду, вступати в дебати із представниками уряду; звертатися до Конституційної Ради з метою контролю конституційності законів.

III. Німецька модель (поширена в Німеччині, Австрії та ін.), за якої роль опозиції не настільки формалізована, як у вестмінстерській моделі, проте традиції політичної практики та розвиненість інститутів громадянського суспільства дають змогу опозиції на практиці реально впливати на ухвалення рішень. Опозиція має право впливати на визначення порядку денного парламенту; призначати значну частину керівних посад у постійних комітетах; накладати вето на законопроекти, ініційовані урядом. Крім того, 1/3 депутатів Бундестагу можуть оскаржити будь-який закон у Конституційному суді, що, на їхню думку, суперечить Конституції.

IV. Скандинавська модель (Данія, Норвегія, Швеція) характеризується значно меншими правами опозиції, ніж у всіх інших моделях. Опозиція має право на участь у діяльності законодавчих комітетів та в ухваленні порядку денного [6, с.80-81; 7].

Сучасна політична наука й досвід розвинутих демократичних країн засвідчують, що сильна опозиція – запорука стабільності держави. Існування опозиції створює баланс у політичній системі і захищає країну не тільки від авторитарних крайнощів, а й просто від впливу суб'єктивних чинників при прийнятті важливих рішень урядом, парламентом та іншими владними інститутами.

За роки незалежності України опозиція стала невід'ємною складовою політичної системи. Практично всі провідні політичні сили за цей час встигли побувати як при владі, так і в опозиції. Крім того, починаючи з 1997 р., Україна має певний досвід функціонування «опозиційних урядів».

Головними критеріями опозиційності в Україні є протидія, опір урядовій політиці, яка може виражатися або в представленні альтернативних шляхів розвитку суспільства, або в виступах проти існуючої системи влади взагалі, виступах проти конституції, політичної системи в цілому. В її рамках можна виділяти два напрямки – протидія змісту політики і протидія методам її здійснення.

Іншими критеріями також є: претензії чи прагнення до отримання влади; певна міра організованості, адже мова в будь-якому разі має йти про «організовану групу суб'єктів» та наявність спільного інтересу; системність та інституціоналізованість.

Влада і опозиція в сучасній Україні мають переважно одне коріння. В складі депутатських фракцій опозиційних партій і блоків є представники великого та середнього бізнесу, для яких головна цінність депутатського мандату – захист цього бізнесу політичними засобами, намагання запобігти перерозподілу власності або мінімізувати втрати від нього. Як і влада, українська опозиція схильна віддавати перевагу кулуарним способам політичної діяльності. Як і влада, опозиція схильна до агресивності у відношенні до опонентів і навряд чи відмовиться від методів силового тиску на них.

Вихід зі становища, що склалося на сучасному етапі державотворення в Україні, полягає в інституалізації опозиції, наданні їй законодавчого внормованого статусу. Частина опозиційних партій сьогодні дійсно переживає труднощі з визначенням свого місця в системі координат «влада – опозиція», через що їх опозиційність має скоріше антиперсональний характер, спрямований проти конкретних осіб, наприклад, проти президента, прем'єра, а не проти їхніх програмних положень, ідеології тощо. Усі ці негативні чинники призводять до того, що крім неконструктивних стосунків з владою, опозиція не може повноцінно здійснювати притаманні їй у демократичному суспільстві функції.

В Україні повинні бути створені та забезпечені умови для вільного і безперешкодного здійснення опозиційної діяльності, у

той же час здійснення опозиційної діяльності не може бути підставою для надання опозиції переваг чи обмеження їхніх прав. Метою опозиційної діяльності є її участь у розбудові в Україні суверенної і незалежної, демократичної, соціальної і правової держави шляхом використання нею прав і здійснення обов'язків, визначених законом, в інтересах громадян України та держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політична опозиція: навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Гошовської, К. О. Ваценка, Ю. Г. Кальниша. – К.: НАДУ, 2013. – 208 с.
2. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже. – М.: Академический проект, 2000. – 538 с.
3. Ткаченко Т. Опозиція як політичний інститут і форма суспільного протесту / Т. Ткаченко // Політичний менеджмент. – 2007. – № 5. – С. 40-45.
4. Вінничук Н. Типологія політичної опозиції / Н. Вінничук // Політичний менеджмент. – 2007. – № 3. – С. 51-55.
5. Ірха К. Класифікація функцій політичної опозиції в демократичному суспільстві / Ірха К. О. // Грані. – 2010. – № 3 (71). – С. 103-106.
6. Ільницька У. Парламентська опозиція як інституційний аспект контрольної функції парламенту / У. Ільницька // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2011. – Вип. 23. – С. 76-85.
7. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір / А. Романюк. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 392 с.

УДК 321.02:303

Бульдович П.В.

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

НЕОІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИРІШЕННЯ ДИЛЕМ КОЛЕКТИВНОЇ ДІЇ

Аналізуються проблеми колективної дії та шляхи їх розв'язання в рамках неоінституціонального підходу. Розглядаються найбільш поширені дилеми, відтворення яких в логіці індивідуальної раціональної поведінки в підсумку призводить до ірраціональних групових результатів діяльності. Зроблено спробу продемонструвати, як аналітичний інструментарій нового інституціоналізму може бути застосований для обґрунтування механізмів подолання неефективності колективних дій в обхід типових способів розв'язання цієї проблеми – державного патерналізму та ринкових механізмів.

Ключові слова: неоінституціоналізм, колективна дія, дилема в'язня, трагедія общин, логіка колективної дії.

Бульдович П.В.

НЕОІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ПОДХІД К РЕШЕНІЮ ДИЛЕММ КОЛЕКТИВНОГО ДЕЙСТВИЯ

Анализируются проблемы коллективного действия и пути их решения в рамках неоинституционального подхода. Рассматриваются наиболее распространенные дилеммы, воспроизведение которых в логике индивидуального рационального поведения в итоге приводит к иррациональным групповым результатам деятельности. Предпринята попытка показать, как аналитический инструментарий нового институционализма может быть применен для обоснования механизмов преодоления неэффективности коллективных действий в обход типичных способов решения этой проблемы – государственного патернализма и рыночных механизмов.

Ключевые слова: неоинституционализм, коллективное действие, дилемма заключенного, трагедия общин, логика коллективного действия.